

BERG, GUSTAF

Bild och bildning : föredrag om "Filmen i undervisningens tjänst" vid Visby stifts 17:de skolmöte i Visby den 29 juli 1924 / av Gustaf Berg

Stockholm : Zetterlund & Thelander
1924

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

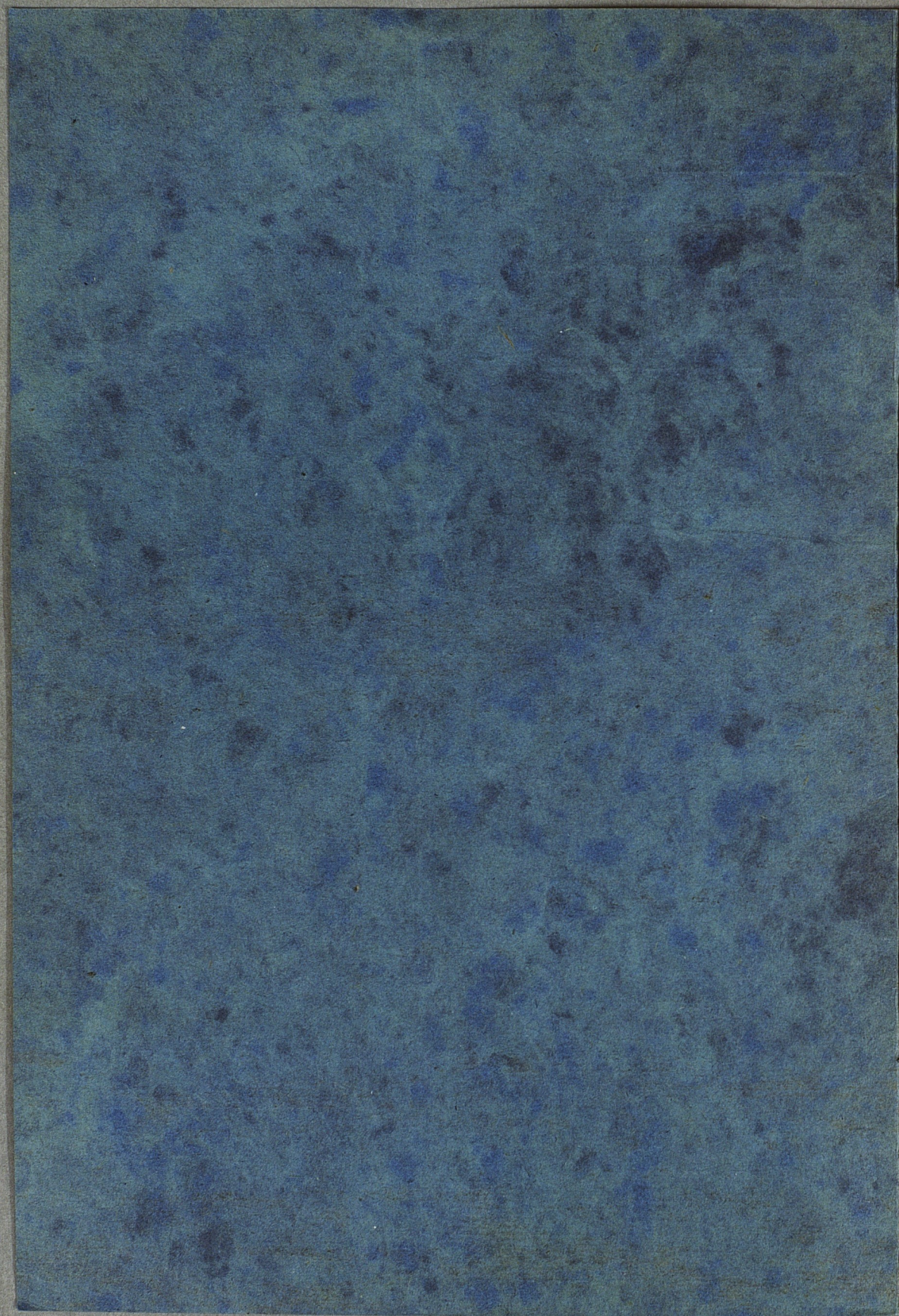
+

Gustaf Berg

BILD OCH
BILDNING

*Muders
Allm
(Bj)*

Föredrag vid Visby stifts
17:de skolmöte i Visby
den 29 juli 1924.

BILD OCH BILDNING

FÖREDRAG
OM »FILMEN I UNDERVISNINGENS TJÄNST»
VID VISBY STIFTS 17:de SKOLMÖTE
I VISBY DEN 29 JULI 1924

AV

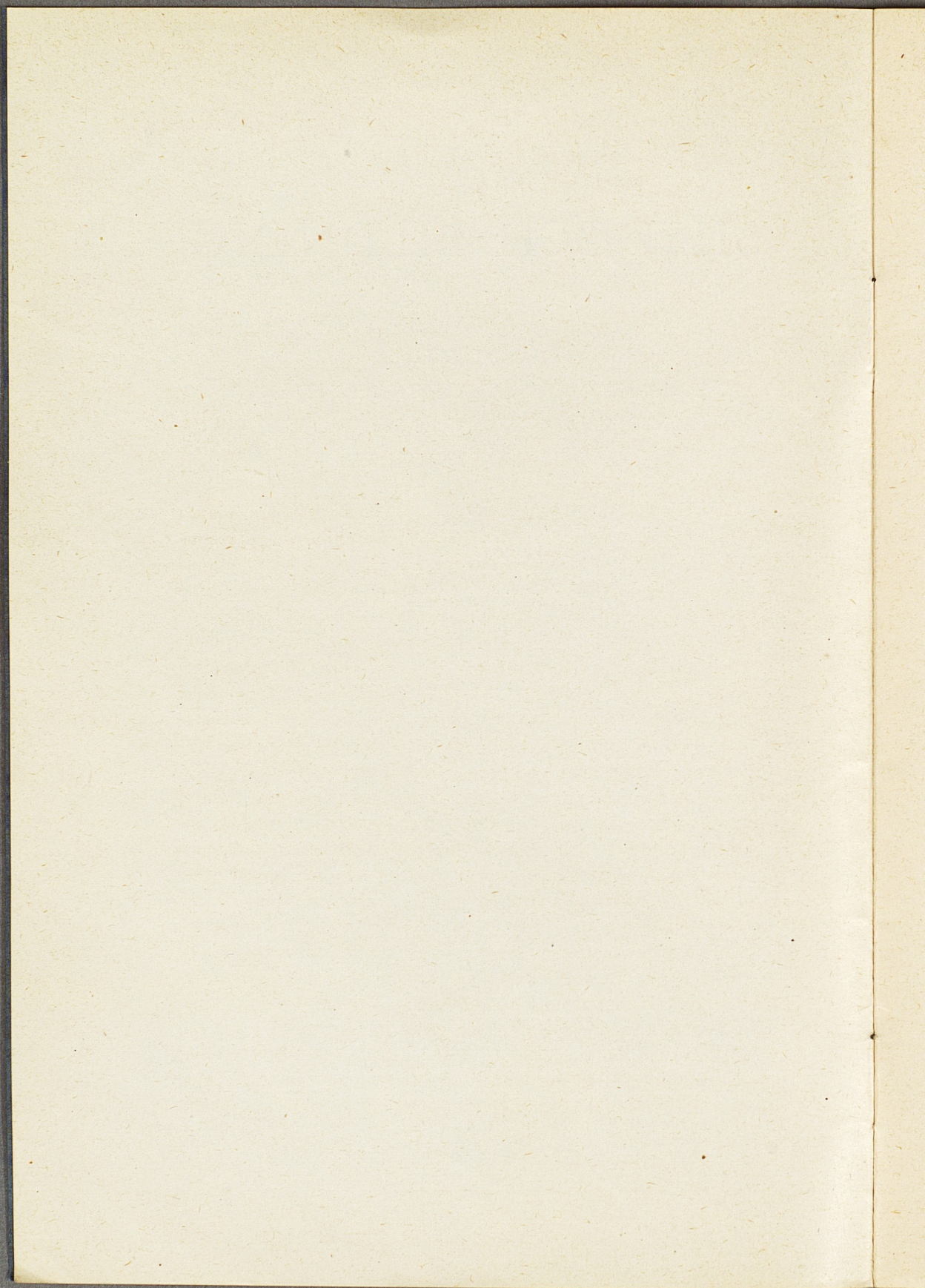
GUSTAF BERG

*Direktör för A. B. Svensk Filmindustris
avd. för skolfilm m. m.*

ZETTERLUND & THELANDERS BOKTRYCKERI-A.-B.
Stockholm 1924.

»Det händer på en resa någonstans ute i världen, att man ställes inför något som borde vara nytt, men det förefaller en så underligt välbekant — var kan jag ha sett det här förut, hur visste jag att det skulle ta sig ut just så? Ack, den där filmen...» Detta skrev jag för några år sedan i förbigående i ett litet häfte om filmen och folkundervisningen och betecknade förhållandet som i någon mån en olägenhet med tillägg dock, att »den olägenheten behöver inte bli kännbar för de många, många, vilkas livsverksamhet inte ger dem anledning eller tillfälle att se sig vida om i världen». Tvärtom har ju filmen där fyllt en brist. En i övrigt mycket välvillig kritiker slog ned på just den punkten och menade, att den där olägenheten var väl ingenting att tala om. Detta har gjort att jag därefter kommit att med en särskild aktgivenhet pröva mig själv, när jag gjort direkt bekantskap t. ex. med en geografisk verklighet, som förut varit mig känd i avbildning. Nu råkar det vara så att detta skolmötes inbjudan till mig att komma hit till Visby och tala om filmen i undervisningens tjänst blev för mig en kär och efterlängtd anledning att styra kosan till detta på ärevärdiga minnen så rika och till naturen så vackert särpräglade ölandskap, vilket jag naturligtvis ofta sett i bild och även i filmens levande bild, men hittills icke i verkligheten. Och vad ger då självprövningen till resultat? Jag skall till den ärade kritikerns tjänst gärna låta talet om »olägenheten» falla, särdeles i fråga om detta stolta, anrika Visby, där den direkta iakttagelsen fyller åskådaren med en överväldigande omedelbar stämning. Men jag måste vidhålla desto starkare, att om jag inte fått lyckan

att i verkligheten se dessa härligheter, så var det gott ändå att ha en reproducerad bild, icke så fyllig och rik som det omedelbara iakttagandets, men icke heller stridande mot denna. Härtill kommer som det viktigaste en ny bekräftelse på att verkligheten själv är det mest givande åskådningsmaterial, som, där det är tillgängligt, icke fullt ersättes av någon avbildning.

Då säkert var och en har någon liknande erfarenhet för egen del, skola vi lätt enas om *en* fast utgångspunkt, så god som två, ifråga om »den levande bildens» användbarhet för vinnande och meddelande av kunskaper, nämligen att verkligheten själv är det yppersta åskådningsstoffet i undervisningen, den levande bilden i högsta potens, så långt den är tillgänglig. Men den omedelbara följsatsen blir, att bortom den tillgängliga verklighetens lokalt begränsade horisont träder ett *näst bästa* till mötes, avbildningen i den form som kommer verkligheten själv närmast, den levande bilden — filmen. Detta om man överhuvudtaget håller på åskådligheten som hjälpmedel till klar och levande kunskap.

När jag för några dagar sedan satt och tänkte en smula över hur jag skulle lägga mina inledningsord till den lilla demonstration av bildningsfilmens möjligheter, som skall bli det väsentliga i aftonens program, föll blicken på en s. k. kulturstretchare i en huvudstadstidning för samma dag, som jag händelsevis höll i handen. Artikeln kunde kanske ge mig någon praktisk vink för stunden, ty den handlade »om retorik och annat». Efter att ha läst ett stycke fastnade jag för denna sats: »all undervisning har sitt ursprung i tal av pedagoger eller på sin höjd ett retoriskt samspel mellan lärare och lärjungar; det är den gamla hävden, och gammal hävd är till för att inte svikas». Där gjorde jag ovillkorligen halt.

Kan detta verkligen vara riktigt? — måste jag fråga mig. Kanske, om det gäller att i en formel sammanfatta någon ensidig skolhistorisk utvecklingsgång. Men nog vill det anlagda perspektivet synas väl trubbigt redan bakåt och i all synnerhet framåt, om man tänker på hela det mänskliga kunskapsförvärvet i stort eller på dess oupphörliga upprepning i sammandrag i varje mänskligt liv. Det täcker alltså inte

helt begreppet undervisning ... märk: under = visning.*) Här vore rent av plats för en liten betraktelse över tankens makt över språket! Ty det är ju inte endast språket, som har makt över tanken, utan regeln fastmera den motsatta. *Undervisning* är vårt ord för metodiskt kunskapsmeddelande, och ligger icke häri uttrycket för den tanken att sådant sker och bör ske *under visning*?

Undervisning är ett gammalt ord i vårt språk. Det förekommer redan i den äldsta svenska bibelöversättningen. Jämför man det med motsvarande ord i andra språk, skall man där finna andra betoningar: de latinska och grekiska taga sikte på ledandet till kunskap, tyskan närmast på rättledandet o. s. v. Bakom dessa språkformer skymta folkkynddrag, som det väl kan vara lönande att fördjupa sig i för den som har håg, tillfälle och förutsättningar för dylik jämförande forskning. Men vi hålla oss nu till vårt »undervisning». Och inte bara till detta. Vårt språk tager på det här området särdeles konsekvent sikte på det visuella. Undervisningen skänker oss efter hand insikter, och deras samlade behållning blir bildning. Sammanfattningen av vårt vetande nämna vi stundom en världsbild. Begreppslikt fattad och med övertygelse tillägnad, blir den en världsåskådning. Själva inbegreppet av det alltomfattande och osvikliga vetandet tar språkligt och symboliskt för oss formen av det allseende ögat. O. s. v.

Medgivet att man icke bör pressa själva ordalydelsen för hårt, vore det å andra sidan allt för ytligt att i dessa och liknande formuleringar se blott tillfälligheter eller ett slags vitsar. Det torde vara fullt motiverat att däri se utslag av nordisk mentalitet — danska och norska språken ha analoga ordbildningar — med dess krav på åskådlig påtaglighet, på verklighetsunderlag. Och härur kan osökt hämtas en sporre

*) Man brukar ju numera, efter tysk schablon, skilja mellan den gamla *bokskolan*, den nyare *åskådningsskolan* och den nyaste *arbetsskolan*, vars motto (enligt Kerschensteiner) är att med nödigt minimum av vetande förena maximum av kunnande. Emellertid har naturligtvis aldrig åskådningsskolan helt fördrivit bokskolan, och likaså fördriver arbetsskolan aldrig åskådningsskolan. Tvärtom skärper arbetsskolan behovet av åskådlighet — och åskådningsmateriel.

för svensk undervisning att så långt som möjligt tillgodogöra sig åskådningsmedlen och dessas framsteg.

»Verkligheten», inom sina gränser, har ju alltid stått till buds och mer eller mindre metodiskt utnyttjats i undervisningen. Andra-plans-åskådningsmedlen höra i stort sett den yngsta tiden till, som också sett dem i snabb takt förbättras. Det svenska skolväsendet, däribland folkskolan, har icke velat komma på efterkälken. Taga vi ett stickprov så pass tillbaka i tiden som inemot sextio år, kunna vi hålla oss till August Strindbergs lilla gästspel som folkskollärare i Stockholm, skildrat av honom själv med många bistra sarkasmer i »Tjänstekvinnans son». Det fanns i folkskolemetoden både gott och ont, säger han, men som utpräglat gott anför han endast *ett*: »att åskådningsmaterial införts, ett arv från den redan 1827 avlidne Pëstalozzi, lärjungen till Rousseau». Sedan dess ha teknikens stora framsteg särskilt på avbildningarnas område slag i slag riktat åskådningsmaterielen med nyheter, som skolorna icke varit sena att införliva med undervisningen. Kunskapsträdets frukter ha därigenom gjorts *åtkomligare* och även *begärligare*. Arbetsglädjen har ökat för både lärare och elever, och om arbetsglädjens betydelse i undervisning och fostran hörde vi tänkvärda ord i Sancta Maria-dömen i förmiddags. Det senaste jättesteget är den kinematografiska uppfinningen, som givit oss vad vi i dagligt tal kalla filmen, den rörliga, levande avbildningen, den avbildning som kommer verkligheten närmast och icke blott utgör ett surrogat för denna själv utan även öppnar oss ett par vägar, dittills slutna, till densamma. Filmen låter oss som bekant se in i det »osynliga»; liksom mikroskopet låter oss se det som är för litet för att uppfattas med blotta ögat, fasthåller filmen åt oss förändringsmoment, som äro *för snabba* eller *för långsamma* för att uppfattas med direkt iakttagelse. Vi kunna följa gevärskulans lopp, och vi kunna bokstavligen se hur gräset växer.

Teoretiskt har filmen redan sitt fulla erkännande som undervisningsmedel. Låt oss blott alltid fasthålla, till undvikande av all misstyding, att filmen inte är något undervisningens arkanum, som gör bordet rent från de andra me-

dicinerna; den hotar alltså varken »lärarens person», läroboken eller andra tjänliga medel; den utgör blott ett plus, ett stort plus, till de förutvarande möjligheterna. Det är vackert så! När kanslirådet i undervisningsdepartementet d:r Knös skriver i Svensk Bildningsfilms årsbok 1924, att »näst den direkta iakttagelsen är filmen uppenbarligen det verksammaste åskådningsmedel, som överhuvud kan vid undervisningen förebringas, och dess utbredning och allmänare användning måste därför framstå såsom ett eftersträvansvärt önskemål», så uttrycker han klart och koncist en troligen ganska enhällig mening såväl bland undervisningens centrala styresmän som inom den samlade skolvärlden. Vår skolöverstyrelse har ju likaså efter moget beprövande erkänt filmen som ett effektivt åskådlighetsmedel med bestämda företräden framför andra på dess naturligt givna områden — och på andra än dessa är den icke av behovet påkallad.

Filmen är också praktiskt och metodiskt utprövad som undervisningsmedel och med frappanta resultat, synnerligast vid jämförelse mellan de utvunna *iakttagelsernas antal* med eller utan film i ämnet samt ifråga om *iakttagelsernas korrekthet* och *hållfasthet*. Jag hänvisar till de redogörelser som föreligga och ytterligare komma att föreligga från de stort anlagda försöken vid Kristiania folkskolor, där ledaren tillerkänner filmen i det närmaste »100 % effektivitet» som åskådningsmedel — »hvis man överhodet kan bruke en saa plump betegnelse for filmens betydning» — felprocenten beträffande iakttagelserna håller sig nämligen omkring och under *ett*. Undervisning med film ger från 55 % upptill 150 % bättre resultat än motsvarande undervisning *utan* film men *med* allt vad eljes kan uppdrivas av åskådningsmedel. Det är överläraren Per Kviberg, som redovisar dessa resultat, och män förstår varför *han* inte tvivlar på att »man i filmen gir skolen et av de beste undervisningsmidler som vaar tid raader over». Man har för resten gjort det intressanta rönet att vid upprepat prov, sedan längre tid förflutit från filmförelisningen, felprocenten *sjunker*, under det att iakttagelsernas summa *ökas*, något som förefaller den oinvigde ytterst förbluffande, men av fackpeda-

goger brukar fattas som den naturlag det är. Oväsentligare iakttagelser ha benägenhet att »sjunka undan», medan de viktigare och riktigare ha en tendens att detaljera sig. En mängd mera speciella rön för tillfället lämnade ur räkningen.

För en mera uttömmande översikt över vad skolfilmen på nuvarande stadium har att bjuda den grundläggande undervisningen måste jag hänvisa till de kataloger och andra trycksaker, som tillhandahållas de närvarande. Sammanfattningsvis kan det sägas, att det finnes numera knappast något undervisningsämne, som inte i någon mån kan med fördel betjäna sig av filmen. I hur stor utsträckning ett ämne kan begagna sig av filmen beror på i vilken grad det i allmänhet är tillgängligt för åskådningsundervisning. Här komma i främsta rummet geografin, biologien och naturläran i vidsträckt mening samt hela den rad av härmed förenade undervisningsområden, vilka liksom de nämnda ha sin utgångspunkt i hembygdskunskapen; så till exempel kunskap i näringslivets olika områden, i jordbruk och boskapsskötsel, i jakt och fiske, hantverk och industri.

Denna filmundervisningens gemenskap med hembygdskunskapen ligger i sakens natur. Båda ta sin omedelbara utgångspunkt i vad för ögonen är, båda vilja väcka den egna iakttagelsen och slutledningen hos lärjungarna. Samma tendens inom pedagogiken, som fört fram hembygdskunskapen — jag menar alltså inte precis hembygdsundervisningen sådan den stundom tillämpas, isynnerhet på begynnelsestadiet, utan mera den princip som anknyter kunskapsmeddelandet i det hela till hembygdens närliggande verkligheter — till en grundläggande plats på skolschemat, öppnar också skolorna för filmen. Liksom vid hembygdsundervisningen mer än kanske inom något annat ämne undervisningens kvalitet beror på lärarens personliga förmåga, i det att det gäller att öppna elevernas ögon för de karaktäristiska dragen i hembygdens fysiska geografi, djurliv och växtvärld, för bebyggelsens karaktär, för odlingen, för minnena från forntid och historia, på samma sätt är inte den rätta undervisningsfilmen något själlöst återgivande av verkligheten, utan det ligger en mening bakom varje levande bild som den visar. Skolfilmen

vill liksom hembygdsundervisningen både dra fram i ljuset vad eleverna inte kommit åt att se och visa dem vad de sett utan att se det. Ty både barn och vuxna gå i onödigt stor utsträckning med förbundna ögon både genom skolan och livet och inte minst genom hembygden. Man ser inte träd utan endast skog, förr än man kan skilja på de olika träden. Vattnets snabba invånare äro endast fisk i största allmänhet, till dess man lärt sig särskilja åtminstone några fiskar. En fabrik är bara ett hus med lång skorsten och många fönster, till dess man följt med arbetet därinne från fältspaten till kaffekoppen eller från trästocken till pappersarket. Ett bronsålderskummel skiljer sig ej för den, som inte anar dess ursprung, från en potatiskällare — och därför händer det tyvärr stundom att man får se det begagnat så! Man har inte sett molnen på himlen, förr än man märkt vilka som gå före stormen och vilka som höra till sommartorkan. Av stjärnor och stjärnbilder har man ingen klar minnesbild i behåll utom av dem, vilkas namn man känner.

Men den lärare, som med liv och lust tillämpat hembygdsundervisningen som grundval för skolans ämnen, och som lyckats därmed så att han funnit hur levande undervisningen blir genom att sålunda grundas på åskådning och egen iakttagelse, han torde snart märka den hembygds-kunskapens begränsning som redan ligger i själva dess namn. Ett fullföljande av hembygdsundervisningens princip genom alla ämnen, redan för folkskolans stora kunskapsstoff, skulle sträcka ut skolan över hela världen och hela livet. Studiet av en enda socken kräver, sade redan Linné, en hel mans levnad, och till att riktigt uttömmande genomgå folkskolans kurs endast i geografi och biologi efter hembygdsundervisningens åskådningsprincip skulle även ett långt liv knappast förslå — för att inte tala om omöjligheten ur många andra synpunkter.

Här erbjuder sig i stället bildningsfilmen att knyta vid, där hembygdsundervisningen måste sluta. Sedan man under hembygdsvandringen eller skolresan vandrat kring Visby ringmur, genom dess porttorn och under höga tempelvalv, kan man visa andra forna hansastäder: Stralsund, Bremen, Bergen, och låta barnen se att ingenting finns som kommer

upp till Visby, varken vid Östersjöns eller Nordsjöns stränder, varken åt öster eller väster — ingenting norr om Carcassonne. Och om till vintern den film, som nyligen inspelats vid denna gamla franska fästningsstad, kommer att visas på biograferna, så har man där under ögonen ett exempel på att även nöjesfilmerna kunna inrymma positiva bildningsvärden, där man inte blott som i andra historiska filmer ser en levande tidsbild, utan där också en Visbybo kan studera en av de få städer, som i bibehållen historisk glans kunna jämföras med hans egen.

Den skolklass, som med egna fötter har travat i sanden bland Fåröns dyner, är väl förberedd att lära någonting av filmerna över Beduinernas ökenliv eller Med kamelkaravan till pyramiderna. Om man själv har sjunkit ned i Ullahaus vindlätta sand, så observerar man säkert på filmen dromedarernas breda trampdynor, som bära dem och skydda dem för att bränna upp tårna. Den som vid hembygdsundervisningen själv har fått läsa i den naturens bok, där raukar och grottor, klintar och strandvallar äro skrivtecknen, har möjligheten öppen att läsa vidare i filmerna över Gullmarsfjordens formning, över Alpernas byggnad, över Etnas utbrott, över Coloradokanjon och Yellowstoneparkens heta källor. Sedan man visat barnen hembygdens kalkbrott och cementbränneri under en vandring eller under en skolresa, kan man överlåta åt filmen att visa Orrefors glasbruk och Gustafsbergs porslinsfabrik, Höganäs stenkolsgruvor. Obunden av rummets gränser, kan man sträcka ut färden under samma timme och visa en urfabrik i Schweiz, en mattfabrik i England, oljekällor i Förenta Staterna och silvergruvor i Chile. Sedan man visat barnen hembygdens telefonstation, lika underbar i sin snillrika enkelhet om den också inte har mer än några tiotal abonnenter, kan man med filmen vidga vyen och visa hur kabeln lades ner från Visby till fastlandet. Eller visa telefonväsendets utveckling i Sverige, där Stockholm nu har världens mest koncentrerade telefonväxel med fyrtiotusen abonnenter inom räckhåll för en enda telefonist, och vidare, om det inte går över elevernas horisont, den automatiska telefonkopplingen och »den trådlösa» landvinningar.

En skolklass kan i samlad trupp ställas inför Karlsöarnas fågelrike, men man kan inte dra den upp på fjällvidder-
nas mossar och vakta ut den skygga fjällgåsen och ännu mindre föra den med flyttfåglarna till Nilen. Man kan inte visa klassen Tibets lamngam, som matar sina ungar i en bergvägg tretusen meter över havet, eller Centralafrikas vä-
varfågel, utförande sitt konstmässiga bo. Men filmen flyttar en sådan demonstration inom möjligheternas gräns. Eller för att ta det som synes mycket enklare: vilken lärare vill ta på sitt ansvar att föra sina trettio sommarsvettiga ungar in bland en svärmande bikupas trettiotusen gaddbärare för att demonstrera binas liv och arbete? Förmodligen ingen. Bi-
gården kan man visa och kupor med kakor i etc. Men detaljerna i binas liv ser man nog gärna att man får visa i lugn och ro på den vita duken, utan risk för att få se klassen nästa dag med salubrinbandage kring armar och hals.

En intresserad Gotlandslärare uppfyller säkert all botanisk rättfärdighet och mera därtill, när han visar hur vegetationen skiftar från Östersjöstrandens blågröna örter, kalkhedarnas förkrympta flora och den sandiga tallmons fattiga växtvärld till de besjungna ängarna vid Etelhem och lundernas förnäma orkidéer. Längre kommer han inte gärna med sin klass. Redan om han vill visa de milsvida norrländska barrskogarna, och ännu mer för en demonstration av Medelhavsländernas ständigt gröna lundar med pinier, palmer och oljeträd, för att inte tala om tropikernas savanner och prärier, är nog naturfilmen den bästa hjälpen för att ge en bild av växtbältena, som växla efter jordens alla skiftande klimat. Detta är inte ett så speciellt botaniskt lärdomsintresse som det kan förefalla. Vad marken bär, och kan bära, är ofta nog bestämmande för både provinsens och världsdelens kultur. Och när man för stadsbarn, som väl kunna behöva det, haft en åskåd-
ningslektion av sådd och skörd på de mägerrika gotländska åkrarna och av boskapsskötsel på fårhedarna, så kan under-
visningsfilmen knyta vid och visa de forna präriernas vete-
skördar, Californiens ananasfält, Haitis sockerplantager och, för att återknyta till hemlandet, en svensk kaffeplantage i Ostafrika. Och sedan blicken farit världen runt, om det ock-

så skett blott genom den vita dukens förmedling, ser man tiofalt mera i det som man hemma har för ögonen.

Detta som några stickprov på undervisningsfilmens praktiska möjligheter och hittillsvarande resurser. Teoretiskt ligger ju också, som jag nämnde, allt till rätta för filmens tagande i skolundervisningens tjänst såväl som för bildningsarbetets mångahanda andra grenar. Användbara filmer stå i vårt land rikligen till buds. En auktoritativ pedagog, lektor Walter Fevrell, som därtill har mera inblick bakom filmens kulisser än skolmän i allmänhet, skriver i Studiekalendern 1924, att Svensk Filmindustris skolfilmarkiv »innehåller en stor del av de yppersta undervisningsfilmer, som man hittills lyckats åstadkomma, och saknar kanske också i utlandet sitt motstycke», samt tillägger att »detta storartade resultat vittnar om den svenska filmindustriens vakenhet och ansvarskänsla inför dess maktpåliggande kulturuppgift».

Som allmänt torde vara känt, har också bildningsfilmens användning under de senaste tre åren kännetecknats av stark och jämn stegring. Men åtskilliga hinder av mer eller mindre »praktisk» natur fördröja ändå utvecklingen. Dessa måste efterhand övervinnas. Statsmakterna, om man undantager den tredje — pressen har från början ställt sig synnerligt välvillig till bildningsfilmens strävanden — kunna inte sägas ha tagit sig saken an. Någon uppmuntran åt de enskilda uppoffringar, som gjorts, har just inte förekommit; nå, det har väl inte heller begärts. Författaren Bengt Berg har som bekant offrat åratals arbeten och hart när otroliga kostnader på sina fågelfilmer, till större delen ur egen kassa. Men svenska staten hade inte råd att offra en godsfinikas värde på att inlösa negativet till hans filmmonument över »de sista örnarna», vilket därför går till utlandet; mycket thesso likt att förtiga. Tyvärr kommer man sanningen närmast, om man räknar med ett passivt motstånd å vissa hel- eller mest halvofficiella håll och med vissa säregna intressekombinationer mot fri enskild bildningsfilmverksamhet.

Detta kapitel i undervisningsfilmens historia är för vidlyftigt att ryckas in här, men även det lär kanske en gång få skrivas. Materialet finns. Uppriktigt sagt vore det dock

önskligt, att det kapitlet en gång i tiden kunde få avfärdas helt kort och som en flyktig historisk episod. Ur ett delvis redan citerat vidsynt yttrande från departementalt håll ljuda toner sådana som dessa: »Den samverkan, som hittills ägt rum mellan filmindustrien och den pedagogiska erfarenheten, har mycket bidragit att främja bildningsfilmens utbredning; det synes dock, som om på detta område mycket ännu återstår att göra, varav undervisningens målsmän kunna vänta ett för sin verksamhet rikt utbyte.» Filmindustrien, så vitt som jag kan tala å dess vägnar, står fullt öppen för en samverkan i *den* andan, men den har gjort till princip att icke tränga sig på, icke bjuda ut sig, utan låta tid och fakta verka. Från enskilda håll inom skolvärlden har för visso samarbete sökts och vunnits, sökes och vinnes i allt större utsträckning för varje dag; bland senast knutna förbindelser räkna vi en sådan organisation som Skolornas Ljusbildscentral, bakom vilken står ett 3,000-tal lärare, och som spontant sökt en-samverkan, av vilken vi vänta oss vidgad praktisk förståelse för och användning av undervisningsfilmen.

De många och efter hand allt flera enskilda skolmännens gynnsamma egna erfarenheter av undervisningsfilmen komma möjligen en gång att driva fram ett samlat initiativ till denna viktiga saks allmänna genomförande. Här kan vara ett tillfälle att erinra om hur skolvärlden en gång förr gripit betydelsefullt in i utvecklingen på filmens område. Det var då film och biograf för cirka femton år sedan hotade att urarta till en verklig ungdomsfara. Då gick skolvärlden enigt fram med fordran på en skyddande bildgranskning. Ett namn är särskilt att minnas, dåvarande seminarieadjunkten *Marie Louise Gagner*, som en banérförare i den propaganda, som ledde till biografcensuren planläggning och införande; lektor Gagner deltog som bekant även i kommittén för biograf-förordningens utarbetande*), ingick från början som den

*) Kommitténs övriga medlemmar voro häradsöverintendenten *Per Cronvall* (ordf.) och direktören *Charles Magnusson*. Den k. propositionen i ämnet framlades av greve *Hugo Hamilton* som civilminister; för dess klara motiveringar och utformningen av biograf-förordningen har man närmast att tacka dåvarande expeditionschefen i civildepartementet *Oscar von Sydow*.

ena av granskningsmännen och står ännu kvar i statens biografbyrås pedagogiska reserv. Det gällde den gången folkkulturen mera i allmänhet och ungdomsvården särskilt. När det nu är fråga om en direkt undervisningsangelägenhet, filmen för skolbruk, så lär man väl i längden icke behöva vänta förgäves på en samlad rörelse från hela skolvärlden för att få den saken rationellt främjad.

Även från lärarhåll får man visserligen höra uttryck av tvekan. Filmen ansluter sig ännu inte direkt till våra kursplaner och de olika stadierna däri, det finns ännu inte film till allt det jag skulle önska, och så där vidare. Går man fram efter den linjen, så lär man aldrig bli färdig. Med andra ord: en sådan efterfrågan kommer aldrig att skapa den nödiga tillgången. Jag kan ju inte göra anspråk på att vederlägga en pedagogisk auktoritet annat än med en annan. Därför skulle jag önska att varje representant för en dylik åskådning ville för sig själv och med tonvikt och eftertanke på varje stavelse läsa, vad lektor Fevrell skriver i studiekalendern: »den lärare, som vill använda filmen i sin skolas tjänst, må rätt fatta den föreliggande situationen, att han ännu så länge icke kan helt utgå från de nuvarande skolkurserna och det behov av åskådningsmaterial som dessa i och för sig kunna medföra, utan snarare från det filmförråd, som redan föreligger (och detta är visserligen ej ringa), och vars färdigställande vederbörande filmbolags nödvändiga ekonomiska hänsyn tillåtit och möjliggjort. Ett affärsföretag kan ju icke i längden helt eller delvis betala skolans åskådningsmateriel, utan kan i de flesta fall tillverka blott det som betalar sig. Denna sats kan ju synas skäligen självklar, men behöver icke desto mindre framhållas, enär man stundom från skolhåll ej alltid förstått, vad som vore ekonomiskt möjligt i det föreliggande ögonblicket.» Så långt lektor Fevrell. Jag har i den delen ingenting att tillägga och ingenting att draga ifrån.

Icke alla lärare, lyckligtvis, ställa sig på den angivna, negativt avvaktande ståndpunkten. Jag tillåter mig återropa ett uttalande av en erfaren specialskolerektor (Henr. Norden-skiöld, Borås), värt att väl beaktas: »Man skulle ju vara böjd

att förmoda, att skolfilmens värde i väsentlig mån vore beroende av, att programmet så nära som möjligt anslöte sig till skolans egentliga undervisningsområden. Det synes mig dock kunna sättas i fråga om bildserierna böra utväljas i första rummet ur denna synpunkt. Erfarenheten tyder snarare på, att de filmer tillvinna sig största intresset, som giva en inblick på områden, som ej direkt falla under det dagliga skolarbetet, utan äro av mera allmänbildande art.»

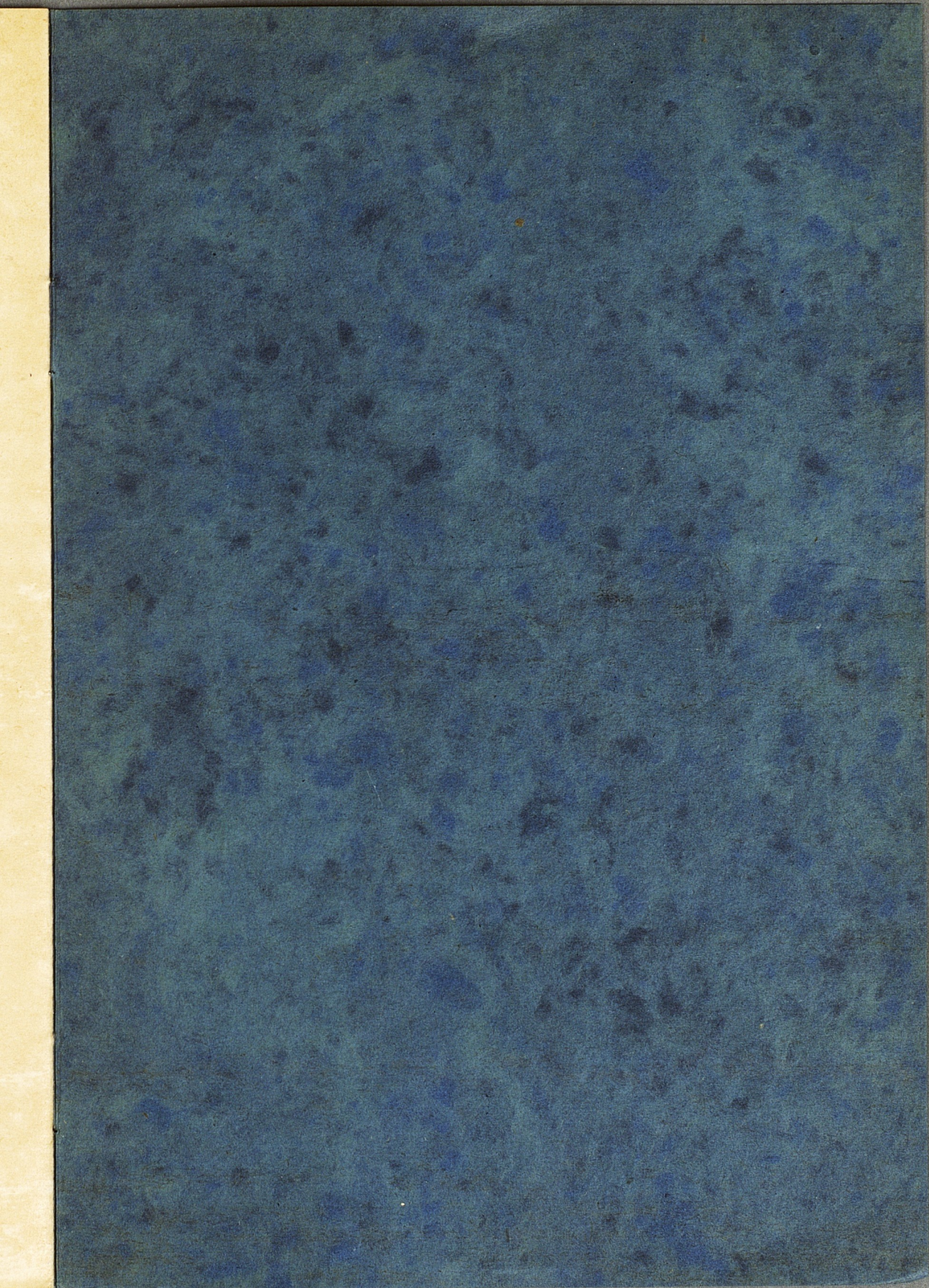
Ett bland de obotfärdiges förhinder brukar framträda i den formen, att så länge man inte kan få in filmen i själva skollokalen och infoga den i lektionen, så får det vara för oss; när vi få egen apparat och ett eget filmförråd, då äro vi gärna med. Och vidare i den stilen. Ibland tror man visst, att det också skall bli billigare på det sättet! Då känner man inte mycket till film! Vad nu lokalen beträffar, så borde det sedan 1900 år stå klart för oss, att det inte är på rummet, det kommer an, utan på andan och sanningen. I städer och liknande samhällen, mångenstädes på landsbygden, stå lokaler till reds, biografier, goodtemplarhus o. d. med apparater för filmprojektion, lediga hela förmiddagen och en del av eftermiddagen. Det går mycket väl an att använda dessa, det går redan på 150 ställen i Sverige. Det har den fördelen att det blir jämförelsevis billigt, bl. a. däri-genom att man kan sammanföra större avdelningar åt gången. Det kostar inte mera att spela filmen för 300 barn eller 400 än för 30 eller 40. Men att spela en film tio gånger för 30 barn sliter filmen — och där ligger den avgörande kostnadsfaktorn — tio gånger så mycket som att spela den en gång för 300.

Där man verkligen något *vill*, där någon intresserad riktigt griper an, där låter saken alltid på något sätt ordna sig. Att slå upp en allmän schablon, tillämplig för alla skiftande lokala förhållanden, är inte görligt. Ur min erfarenhet skulle jag kunna sortera ut tjugotals varianter och kombinationer: turnéer på tätbebyggd landsbygd, samarbete med lokala bildningsförbund, överenskommelse med fasta och ambulerande biografier o. d. Långt upp i översta Lappland har man utvägar, under det att Gotland tyvärr hittills mest före-

tett vita fläckar på min specialkarta. Den som vill göra sig närmare underrättad, står jag gärna efter förmåga till tjänst med råd efter skriftlig hänvändelse (adress: Fack 630, Stockholm I) med uppgift på föreliggande omständigheter.

Med förenade krafter skall det säkert lyckas skolan och filmen att föra den levande bilden in i arbetet för en levande bildning. Med levande bildning, sades det oss ungefärligen vid ett högtidligt tillfälle förr idag, menas en bildning med tillämplighet på våra egna förhållanden, våra livsuppgifter och vår personlighetsutveckling. Kunskaper alltså, som göra oss dugliga för vårt kall, göra oss hemmastadda i vår miljö och samhöriga med dess nutid, forntid och framtid samt ge oss trivsel inom vår verkningskrets och bärande grund för vår livsföring. Filmens delaktighet i arbetet på en sådan levande bildning, sådan jag fattar den, bör vara icke blott att vidga utblicken över världen utan även att, medelbart och omedelbart, skärpa inblicken i den lilla del därav, där vi ha att verka. Som ett slags motto för en undervisning med sådant mål stå för mitt minne några små versrader från min barndoms första välskrivnings-»förskrift». Kanske klinga de lite gammaldags, lite känslösamt för nutida öron. Men för min ringa del önskar jag innerligt och vill med kravet på förankring i *hembygds*-undervisningen understryka hoppet om att filmen med sin ödmjuka insats i bildningsarbetet måtte få bidra till att hos nya generationer av vårt folk göra till något inlevt och ärligt känt det vackra och djupa, som ligger i och under de enkla Nyblomska orden, om också icke alltför bokstavligt fattade, jag syftar på: »Mitt hem är så ringa, dess dörr är så låg — men aldrig en kärare boning jag såg — kring hela den grönskande jorden. — Där lever mitt minne, där föddes mitt hopp — där lärde jag blicka mot himmelen opp — och älska mitt hemland i Norden».

Zetterlund & Thelanders
Boktryckeri-A.-B.
Stockholm 1924.

www.books2ebooks.eu